

אבד המשכון אבדו מעותיו (שבועות מג-מד)

גליון 459

בדף מג: אמר שמואל האי מאן דאוזפיה אלפא זוזי לחבריה ומשכן ליה קתא דמגלא, אבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי.

ופירש"י (בד"ה אבד אלפא זוזי) דסבר וקביל אבל כל זמן שהן קיימין על כרחו גובה חובו אם מלוה סתם הוא סתם מלוה שלשים יום, ואם פירש לו זמן כשיגיע זמנו יפרע, ולא מצי למימר סברת וקבילת דאי לשם משכון קיבלה לשם פרעון לא קבליה. וכיון דקבליה לשם משכון כל כמה דלא מהדר ליה משכוניה לא גבי ולא מצי פטר נפשיה בדמי שווין.

המלוה קיבל את הקתא בתור משכון ולא בתור פרעון ולכן כל זמן שהקתא קיימת ויכול להחזירה חייב הלווה לשלם את מלוא החוב אבל אם נאבד, הפסיד המלוה את כל החוב, דעל דעת כן קיבל את המשכון דכל כמה דלא מהדר ליה לא גבי.

אח"כ מק' הגמ' מהמשנה דמבואר שאינו מפסיד אלא כנגד שווי המשכון, והיא מתרצת מתניתין בדפריש, שמואל בדלא פריש. ופירש"י בדפריש איני מקבלו עלי אלא באחריות דמיו בשויו, עכ"ל. ושמואל איירי בסתמא. מאידך בתוס' הביאו דר"ח גריס איפכא, ומוקי שמואל בדפריש, דאין סברא להפסיד מלוה כל חובו לגמרי היכא דלא פריש.

ובחי' הריטב"א כתב דהקשה ר"ת על פירושו של רש"י וכי בשופטני עסקינן שיקבל אדם סתם קתא דמגלא על אלפא זוזי, ולכן פירש כר"ח. וא"ת א"כ פשיטא ומאי קמ"ל שמואל, דאם פירש פשוט שהפסיד. וי"ל דס"ד דגזים ואמר מילתא יתירתא אסמכתא הוי ולא קניא, קמ"ל דבכי הא שהדבר בידו לשומרו מגניבה ואבידה ולא גזים אלא בקבול אחריות לאו אסמכתא היא דהו"ל כעין שומר חנם שמתנה להיות כשואל. ומאן דאמר בסוגיין דלית ליה לשמואל יסבור דהא נמי אסמכתא היא כיון דגזים ואמר מילתא יתירתא. לשיטת הר"ח מובן שהיות ופירש התחייב להפסיד אם יאבד לו אבל שיטת רש"י צ"ב איך אמרינן בקיבל משכון סתם שכוונתו שאם יאבד יפסיד כל החוב.

אח"כ בסוגיא (דף מד.) מובא דינו של ר' יצחק דבעל חוב קונה משכון. ובתוס' (בד"ה מכאן לבע"ח) כתבו דאין מתחייב באונסין אלא הוי כשומר שכר. ולפי"ז אם נאבד המשכון הפסיד רק כנגד דמי המשכון. ובהמשך הסוגיא מבואר שדינו של ר' יצחק הוא רק במשכנו שלא בשעת ההלוואה, והמחלוקת בענין משכון תלוי במחלוקת של שומר אבידה דלרבה הוי שומר חנם ולרב יוסף הוי שומר שכר דהיות ומקיים מצוה בהלוואה נהנה מפרוטה דרב יוסף דאם יבוא עני אליו פטור מלתת לו כי העוסק במצוה פטור מן המצוה ה"ה במלוה שמקיים מצוה בזה שהלוה נהנה בפרוטה דרב יוסף ולכן יש לו דין שומר שכר על המשכון ואם נאבד או נגנב ממנו מפסיד כנגד שווי המשכון.

וכתב בחי' רבי עקיבא איגר (בבא מציעא פב) דלפי שמואל הא דאבד המשכון אבדו מעותיו לא מדין שומר אתינן אלא דהוי כהתנה באם לא יאנס המשכון הוי כמו פרעון. ולכן אף דשומר שכר פטור כשיש שמירה בבעלים (בעליו עמו), במשכון אבדו מעותיו. וגם יהיה נפק"מ במשכון של גוי דאין כלפיו דיני שמירה אבל אם התנה הפסיד.

חזינן דלמד רעק"א שחלוק הדין של שמואל מהדינים האחרים המוזכרים בסוגיא דלפי שמואל אין חיובו מדיני שמירה אלא דהתנה המלוה שאם יאבד שלא בדרך אונס יפסיד החוב והוי כאילו שנפרע לו החוב. והנה בלחם משנה (פ"י שכירות ה"א) דייק מדברי המגיד משנה דלפי שמואל אפילו אם נאבד באונס אבדו מעותיו, דהמגיד משנה כתב דהרמב"ם פסק דאם נאנס, המלוה אינו מפסיד החוב, דפסק כדעת הגאונים דלא קיי"ל כשמואל דאמר שאם אין המשכון קיים אין הלווה משלם כלום. משמע דלשמואל מפסיד אפי' שנאנס,

דהוי כאילו התנה דלא יפרע אא"כ יחזיר המשכון, ולכן אם המשכון איננו אפילו שהיה אונס גמור הפסיד. ולפי הנ"ל שאין זה מחיובי שמירה אלא שכך התנה מוכן שבכל אופן יפסיד.

אבל הרמב"ן ועוד (כן הביא גם הרשב"א וכן כתב בלח"מ דמשמע מהטור) נקטו שגם לשמואל אין המלוה מפסיד באופן שקרה אונס למשכון, דעל דעת כן לא התנה.

ובקצות החושן (סי' עב אות ה) כתב דשומר שכר ממש חייב גם על גניבה של אונס אבל אם החיוב משום שהתנה שיפסיד מעותיו אינו מפסיד בכל אונס שהוא משום דעל דעת אונס לא התנה (לשונו היא דאין דעתו על אונס). וכן כתב בספר הערות (להגריש"א) דשומר שכר ממש חייב אפי' בגניבה של אונס כגון שקבר הפקדון עמוק מאד בקרקע ונרדם שאינו יכול לשומרו בעצמו ונגנב, דנתחייב לשמור בכל אופן אא"כ קרה אונס שלא שייך כלל לשמירתו כגון שמתה אבל אליבא דשמואל אף דס"ס חייב על גניבה מ"מ פשיטא דאין זה שייך לגדר שומר שכר ואינו מפסיד החוב בכל אופן של אונס.

והיינו כהנ"ל בדברי רעק"א שחלוק הדין של שמואל מהחייב שמירה של שומר שכר.

אמנם בחי' הרמב"ן בסוגיין כתב והוי יודע דאפילו לשמואל דאמר אבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי שומר שכר הוי ואם נאנס גובה חובו מדלא מקשינן עלה ממתניתין דבפרק האומנין (ב"מ פ: ששם מפורש דמלוה על המשכון הוי שומר שכר) אלא דסבר שמואל כיון דקביל עליה נטירותא כשומר שכר נטירותא דאלפא זוזי דאית ליה בחוביה קביל עליה.

מבואר ברמב"ן שקיבל המלוה עליו חובת שמירה של שומר שכר רק דחידושו של שמואל הוא שקיבל עליו שמירה כנגד כל שווי החוב ולא רק כנגד השווי של המשכון. ולולא חובת השמירה לא היה חייב ולפי"ז אם היה בבעלים או בגוי לכאורה לא יתחייב.

אח"כ ראיתי מביאים שרעק"א בעצמו (בחדשים) כתב לחלק בין התוס' להרמב"ן, דלתוס' הוי כתנאי שאינו צריך לשלם אם לא החזיר ולרמב"ן מתחייב כשומר שכר ואם נגנב מפסיד כל החוב.

גם בחי' הרשב"א כתב אבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי כלומר דעל דעת כן קבלו מיד הלווה שישמרנו ויהא מה שהלוה לו בידו עד שיחזירנו ששמירתו קבל עליו על ענין זה אבל מודה שמואל שלא קבלו בפרעון כל חובו וכו' כל שמחזיר לו משכונו חייב לפרוע לו מעותיו וכו'. הרי שהדגיש שקבלו שישמרנו ולכן חלו עליו דיני שמירה ואין זה סתם תנאי שלא ישלם עד שיחזיר.

והנה בהמשך הסוגיא (דף מד:) לימא כתנאי (ופירש"י הא דשמואל) המלוה את חבירו על המשכון ונכנסה שמיטה אף על פי שאינו שוה אלא פלגא אינו משמט דברי רבן שמעון בן גמליאל. רבי יהודה הנשיא אומר אם היה משכונו כנגד חובו אינו משמט ואם לאו משמט וכו' בדשמואל קא מיפלגי. והיינו דרשב"ג ס"ל כשמואל שקבלת המשכון הוי כקבלת כל החוב בידו ולכן אינו משמט. ופירש"י (בד"ה המלוה על המשכון) אין שמיטה משמטתו דאין כאן משום לא יגוש שהרי אינו נוגשו. והיינו דהמשכון בידו ולכן אינו צריך לנגוש דהיינו להוציא ממנו ממון. והגמ' דוחה דלעולם כוונת הברייתא שאינו משמט רק כנגד שווי המשכון. מבואר בגמ' דלפי שמואל נחשב המשכון כאילו יש לו כל החוב בידו ולכן כל החוב אינו נשמט. ובשלמא אם יש לו קנין במשכון כר' יצחק או לפחות חיוב שמירה כרב יוסף או שקיבל עליו לשמור אז ניהא שהיות ויש לו בה אחריות כנגד כל החוב אז הו"ל כאילו מחזיק בכל החוב אבל לפי הביאור בתוס' דהוי כאלו התנה שאם לא יחזיר המשכון לא יוכל לגבות איך נחשב המשכון בידו כאילו שתופס בחוב. וברש"י משמע שבאמת אין החוב בידו אבל אינו נוגשו ולכן אין בזה לא יגוש. והרי גם לרש"י נתבאר שוודאי יכול לתבוע החוב כל זמן שהמשכון קיים דהא לא קיבל המשכון בתור פרעון וכו"ל.

וע"כ הביאור לפי שיטה זו הוא שאין זה רק תנאי שאם לא יחזיר המשכון לא יוכל לגבות אלא דהמשכון ישמש כפרעון (וכלשונו של רעק"א, הוי כמו פרעון) כאילו שהלווה שילם את כל החוב ולכן גם כשהמשכון קיים בידי המלוה זה נחשב שיש למלוה החוב בידו ולכן אין השביעית משמטת. ומה שכתב רש"י שהרי אינו נוגשו הכוונה דהא יש בידו דבר שיכול לשמש כפרעון ולכן כשמחזיר את המשכון כדי לגבות אינו נוגש את הלווה אלא פשוט מחליף אתו את המשכון ומקבל פרעון אמיתי.